

הנחיות היועץ המשפטי לממשלה	משפט פלילי מדיניות התביעה – סוגי עבירות ומבצעי עבירה.
תאריך: אדר התשע"ג, מרץ 2013 מספר הנחיה: 4.111	דרכי הטיפול של רשויות המדינה בכתבי סירוב המוצאים על ידי בתי דין דתיים.

דרכי הטיפול של רשויות המדינה בכתבי סירוב המוצאים על ידי בתי דין דתיים

1. הקדמה

"כתבי הסירוב" המוצאים על ידי בתי דין דתיים מוכרים במשפט העברי עוד מקדמת דנא, שנים רבות טרם הקמתה של מדינת ישראל,¹ ונועדו במקור לשמר את האוטונומיה והמעמד של מוסדות השיפוט בקהילות היהודיות בתקופת הגלות. כתב הסירוב מאפשר לבית הדין להטיל נידוי חברתי² נגד מי שלא מתייצב בפניו; נגד מי שלא מציית לפסקיו; ואף נגד מי שפנה לערכאות אחרות במקום לפנות לבית הדין.³

לאחר הקמתה של מדינת ישראל התעוררה שאלת התאמתו ושייכותו של כתב הסירוב לתנאי הזמן. היו מי שסברו בציבור הדתי כי לבתי המשפט של מדינת ישראל אין דין של 'ערכאות',⁴ ומשכך אין להטיל כתב סירוב על המבקש להתדיין בפני אלו. אולם, דעה זו לא התקבלה על ידי כלל רבני ישראל דהיום, ויש עדיין הפוסקים כי לבתי המשפט של מדינת ישראל יש מעמד של 'ערכאות'.⁵ נוכח כך, אירע בעבר שבתי דין יהודיים דתיים פרטיים, ובמקרים מסוימים גם בתי דין ממלכתיים, הוציאו נגד המסרבים להתדיין בפניהם ו/או נגד הפונים לערכאות המדינה "כתב סירוב". חלק מכתבי הסירוב הטילו (או איימו להטיל) סנקציות חברתיות שונות על האדם בכדי שהלה יתייצב בפניהם, ובכללן איסור לצרפו לכל דבר שבקדושה, והרחקות חברתיות נוספות אשר לעיתים הייתה בהן פגיעה בזכויות יסוד שונות. כן היו מקרים ש"כתבי סירוב" גינו את מי שסירב להתדיין בפניהם, אף אם אלו לא כללו במפורש הטלת סנקציות או איום בהטלתן, או שהתיימרו ליתן הוראות "מחייבות" המגבילות את יכולת הפנייה או ההתייצבות בפני רשויות המדינה או המורות על משיכת פנייה, תלונה או תביעה שהוגשה להן. במקרים רבים כתבי הסירוב אף פורסמו ברבים. כתבי סירוב אלה הוכתרו לעיתים בכותרת מפורשת של "כתב סירוב", אך לעיתים הוכתרו בכותרות אחרות. מובן כי הקביעה באם מדובר ב"כתב סירוב", כמשמעותו בהנחיה זו, אם לאו, תהא לפי תוכן המסמך והוראותיו. מנגד, הוצאו כתבי סירוב מסוג שני, אשר כל תכליתם להודיע

¹ פרופ' גדעון לייבזון הראה במאמרו שתופעה זו הייתה קיימת בבבל עוד בראשית תקופת האמוראים (גי ליבזון, "על מה מנדין", **שנתון המשפט העברי ב** תשל"ה, 292, 323). ראו עוד: א' גולאק, **יסודי המשפט העברי**, כרך ד', תשכ"ז, 44; **וכן אוצר ישראל, אנציקלופדיה לכל מקצועות תורת ישראל, ספרותו ודברי ימיו**, י"ד אייזענשטיין (עורך), מהדורה 2, תרפ"ד, חלק רביעי, עמ' 312.

² ראו רבי יוסף קארו, שולחן ערוך, יורה דעה, הלכות נידוי וחרם, סימן שלד.

³ ראו את הרמ"א בהגהותיו על השולחן ערוך, חושן משפט, סימן כ"ו, סעיף א.

⁴ מ. אלוך, **המשפט העברי**, ירושלים תשמ"ח, עמ' 14 ואילך ועמ' 1605 ואילך.

⁵ ראו י' ברנד, **ערכאות של גויים במדינת היהודים**, המכון הישראלי לדמוקרטיה, תש"ע, עמ' 68.

לתובע כי הנתבע מסרב להתייצב ולהתדיין בפני בית הדין, ולפיכך רשאי הוא לתבוע את הנתבע בפני ערכאה אחרת.⁶

הנחיה זו מתייחסת לכתבי סירוב מן הסוג הראשון בלבד, קרי כתבי סירוב הכוללים הטלת סנקציות חברתיות ו/או גינויים נגד האדם המסרב לציית לבית הדין ו/או נגד בני משפחתו ו/או הקרובים אליו, וכן הוראות המתיימרות להגביל את יכולת הפנייה או ההתייצבות בפני רשויות, והוראות דומות, כמפורט לעיל. מטרת ההנחיה אפוא היא להציב כללים בסיסיים בדבר האסור והמותר בתחום זה, לשם הכוונת התנהגות בתי הדין הדתיים והדרכת רשויות אכיפת החוק בעניינם. כאמור, אין עניינה של ההנחיה בכתבי סירוב שכל עניינם בציון עצם הסירוב להתדיין בפני בית הדין במטרה לאפשר לתובע לפנות לערכאות אחרות,⁷ ואינם כוללים הטלת סנקציות, איום בהטלתן, או גינויים.

עוד מבקשת ההנחיה לטפל בסוגיה זו במישור המנהלי באמצעות הכוונת התנהגות הממשלה ומוסדות ציבור הנתמכים על ידה, בהקשר לפעילות זו של בתי הדין הדתיים.

כתבי הסירוב המוצאים על ידי בתי הדין הדתיים משקפים את רצון הקהילה לאוטונומיה מסוימת שתאפשר לנקוט נגד הפרט, החורג מן הנורמות שהקהילה מקבלת על עצמה, אמצעי אכיפה שונים. לכאורה, הוצאת כתבי סירוב יכולה לעתים להיחשב צעד לגיטימי. ואכן, בית המשפט המחוזי בת"א ציין בעבר כי "חרם וכתב סירוב הינם אמצעי לחץ חברתי המקובל בחברה החרדית מקדמת דנא לכפיית נורמות התנהגות המקובלות בחברה זו".⁸

עם זאת, לא אחת נלכד היחיד בכבליה של הקהילה, המבקשת להניאו - באמצעות כתב הסירוב - לממש את זכות הגישה לערכאות האזרחיות של המדינה.⁹ זכות אחרונה זו היא זכות יסוד מיוחדת בחברה דמוקרטית. בע"א 733/95 ארפל אלומיניום נ' קליל תעשיות בע"מ, פ"ד נא(3) 577, אמר על כך בית המשפט העליון כהאי לשנא:

זכות הגישה לבית-המשפט אין היא זכות-יסוד במובנו הרגיל של המושג זכות-

יסוד. שייכת היא למסדר נורמות אחר בשיטת המשפט. ניתן לומר - וכך אומר

אני - כי נעלה היא על זכות-יסוד. לא עוד, אלא שקיומה הינו תנאי הכרחי וחיוני

⁶ ראו הרב שלמה דיכובסקי: "בתי דין רבניים-ממלכתיים: בעיותיהם והישיגיהם", דיני ישראל יג-יד, תשמ"ו-תשמ"ח, ז, י"א.

⁷ בהקשר לכך ראו דברי השופט צ' טל בבג"ץ 3269/95 יוסף כץ נ' בית הדין הרבני האזורי בירושלים, פ"ד נ(4) 590, 612-613 (1996), וכן בג"ץ 484/77 שמידט נ' בית הדין הרבני פתח תקווה (לא פורסם) בו נאמר בעניין כתב סירוב שלא כלל סנקציה כלשהי כי "כתב הסירוב רק מעיד על כך קבל עם ועדה שהעותרים הוזמנו להתדיין בבית דין רבני בעניין אשר איננו בסמכותו הייחודית, וסירבו להתדיין בפניו. זאת היא עובדה פשוטה שהעותרים מודים בה בפה מלא בעתירתם לפנינו, ואין לראות על שום מה לא ייתן בית הדין הרבני למי שמעוניין בכך אישור בכתב על עובדה זו כהווייתה". אף עמדת היועץ המשפטי לממשלה שהובאה בפני בית המשפט העליון בפרשה זו ומוזכרת בפסק הדין הייתה כי "אין פסול בכך שבית דין רבני יוציא כתב סירוב כהודעה שהנתבע מסרב להתדיין לפני בית הדין".

⁸ ראו החלטת סגן הנשיא י' זפט בבקשה לצו זמני שיאסור על המשיבים "לפרסם כתבי סירוב, כתבי חרם, כרוזים וכתבי פלסתר של בית דין צדק בני ברק..." בבש"א 18131/06 ביאלוסטוצקי נ' ערבליך (החלטה מיום 4.10.2006).

⁹ אודות כך ראו לדוגמא אביעד הכהן "נישט פון אונזערע" ("לא משלנו"): אפליה עדתית בחברה החרדית וייצוגן של קבוצות אוכלוסייה מוחלשות מקרבה" מעשי משפט ג 123 (2010), 127-132.

לקיומן של שאר זכויות-היסוד. זכות הגישה לבית-המשפט הינה צינור החיים של בית-המשפט. התשתית לקיומם של הרשות השופטת ושל שלטון החוק... נדע מכאן, כי חסימת הדרך לבית-משפט - בין במישרין בין בעקיפין - ולו באורח חלקי, חותרת תחת ה-*raison d'être* של הרשות השופטת. ופגיעה ברשות השופטת פירושה פגיעה ביסוד הדמוקרטי של המדינה. באין רשות שופטת... תיעלמנה זכויות-היסוד.

במיוחד בעייתית היא הוצאת כתבי סירוב על ידי בתי דין רבניים הפועלים מטעם המדינה. בית המשפט העליון התייחס לבעייתיות שבהוצאת כתבי סירוב על ידי בתי דין אלה, תוך שנתן דעתו גם לפגיעה בזכויות יסוד שונות של האדם שנגדו מוצא כתב הסירוב¹⁰ בקובעו כדלקמן:

המשפט רואה בחומרה מקרה שבו גוף ציבורי עושה שימוש בכוח השררה כדי לאלץ אזרח לעשות מעשה שאין הוא חייב לעשותו. ואין בכך כדי לשנות מן הבחינה העקרונית אם הכפייה שבכתב הסירוב מוגבלת לקלון הנלווה אל כתב זה, שהוא מדביק על אדם אות שהוא סרבן לדין תורה, או שהיא מרחיקה לכת ומטילה על אדם גם נידוי וחרם, שעלולים לפגוע בו פגיעה קשה גם מבחינה חברתית ואף מבחינה כלכלית. כך או כך, אין לפגוע באדם רק משום שהוא עומד על זכותו להתדיין לפי חוק המדינה לפני בית-משפט של המדינה (השופט זמיר בבג"ץ 3269/95 יוסף כץ נ' בית הדין הרבני האזורי בירושלים, פ"ד נ(4) 590).

אכן, בהתייחסו לבתי דין פרטיים מציין השופט זמיר, כי:

יתכן, אך אין צורך לפסוק בכך בהקשר זה, כי בית דין כזה (=בית דין פרטי), הפוסק בדיני ממונות לפי דין תורה, רשאי גם, בנסיבות מסוימות, להוציא כתב סירוב (שם, עמוד 606).

יחד עם זאת, השופט זמיר מוסיף וקובע לגבי חוק הבוררות כי:

... חוק זה אינו מעניק סמכות, לא במפורש ואף לא ברמז, להוציא כתב סירוב, לא לבית-דין רבני ולא לשום בורר אחר. קל וחומר בן בנו של קל וחומר שאין הוא מעניק סמכות כזאת למי שאיננו בורר אלא הוא מבקש להיות בורר, עוד לפני שנחתם הסכם בוררות, כדי לכפות על אדם שיסכים לבוררות בניגוד לרצונו" (שם, עמ' 608).

נוכח מורכבות הנושא, יובאו להלן הנחיות כיצד לנהוג בנושא זה במישורים שונים.

¹⁰ נציין בהקשר לכך כי יש כתבי סירוב הקוראים להימנע מקשר כלכלי עם האדם שנגדו מוצא כתב הסירוב, וקריאה זו עשויה להוות פגיעה בזכותו של אדם זה לחופש עיסוק. כתבי סירוב אחרים מורים שאין לאפשר לילדיו של האדם שנגדו הם מוצאים ללמוד במוסדות חינוך דתיים, באופן העשוי לעלות לכדי פגיעה בזכותם של ילדים אלה לחינוך. כמו כן יש הטוענים שעצם החרם והנידוי מהווים פגיעה חמורה בכבוד האדם וחירותו, וראו בעניין זה מאמרו של השופט (בדימוס) חיים כהן "על ערכאות של גויים וערכים של יהודים" משפט וממשל ד 299 (1994), 324.

עוד יוזכר כי בהתאם להנחיית היועץ המשפטי למשרד לשירותי דת מיום 14.7.2009, בעניין "איסור התבטאויות נגד רשויות שלטון החוק ומערכת בתי המשפט ע"י רבנים נושאי משרה ציבורית" - רבנים¹¹ המקבלים שכרם מהקופה הציבורית, אינם רשאים לאסור על אחרים להתדיין בערכאות המדינה, וודאי שאסור להם להחרים אחרים הפונים לערכאות המדינה או לאיים בחרם שכזה.

יובהר לעניין הנחיה זו, כי דינה של חוות דעת הלכתית, שניתנה במסגרת פסק דין של בית דין רבני, הקובעת כי לפי ההלכה "מן הראוי" להוציא נגד המסרב להתדיין בפני בית דין רבני כתב סירוב, אך מציינת כי כתב סירוב שכזה אינו מוצא רק בשל איסור בג"צ או רשויות המדינה, כדין הטלת כתב סירוב.

2. המישור הפלילי

ככלל, התמודדות עם כתבי סירוב במישור המשפטי הינה נושא מורכב ובעל רגישות ציבורית. לפיכך, על התביעה הכללית ורשויות האכיפה לנהוג בריסון ובזהירות בנקיטת צעדים של פתיחה בחקירה והעמדה לדין. להלן יובאו הנחיות בסיסיות להדרכתן של רשויות אכיפת החוק בטיפולן בכתבי הסירוב:

א. הוצאת כתב סירוב נגד עד או נגד מי שזומן להעיד בהליך משפטי, פלילי או אחר, או פרסום כתב סירוב שכזה, מתוך מגמה להרתיעם מלהעיד בהליך משפטי, עולה לכאורה לגדר עבירה פלילית של הדחה בעדות, עבירה לפי סעיף 246 לחוק העונשין, התשל"ז-1977 (להלן – החוק); ובמקרים המתאימים עבירה של שיבוש מהלכי משפט, עבירה לפי סעיף 244 לחוק או עבירה של הטרדת עד, עבירה לפי סעיף 249 לחוק.

ב. הוצאת כתב סירוב נגד מתלונן על עבירה פלילית, או פרסום כתב סירוב שכזה, מתוך מגמה להניעו למשוך את התלונה שהגיש, או נגד מי ששוקל להגיש תלונה פלילית, מתוך מגמה למונעו מהגשתה, או נגד אדם שזומן או שיש יסוד להניח שיוזמן להעיד במשטרה, מתוך מגמה להרתיעו מלהעיד, עולה אף היא לכאורה לכדי עבירה פלילית של הדחה בחקירה, עבירה לפי סעיף 245 לחוק,¹² ובמקרים המתאימים עבירה של שיבוש מהלכי משפט, עבירה לפי סעיף 244 לחוק,¹³ או עבירה של הטרדת עד, עבירה לפי סעיף 249 לחוק.

¹¹ ובכלל זאת, כמפורט בהנחיה המדוברת, רבני עיר, רבני שכונות, רבני התיישבות ועובדי המועצות הדתיות.

¹² לגבי עבירה זו נקבע כי היא חלה גם על תלונה עתידית צפויה, וראו לדוגמא ע"פ 689/82 פנחס מאירוב נ' מדינת ישראל, פ"ד לח(3) 329 (1984) וע"פ 38/85 אלי בן יעקב נ' מדינת ישראל, פ"ד מא(3) 85 (1987).

¹³ בסעיף זה, הגדרת ה"הליך השיפוטי" אשר הוכשל או נמנע, כוללת גם חקירה פלילית.

ג. הוצאת כתב סירוב נגד בעל דין שהגיש תביעה אזרחית, או פרסום כתב סירוב שכזה, במגמה לגרום לו לבטל תביעתו, או נגד אדם השוקל להגיש תביעה אזרחית, במטרה לגרום לו להימנע מהגשתה, וכן הוצאת כתב סירוב נגד אדם במטרה לחייבו להתדיין בפני בית דין דתי, עולה לכאורה לכדי עבירה פלילית של שיבוש מהלכי משפט, עבירה לפי סעיף 244 לחוק.¹⁴

ד. יובהר, כי על אף שככלל, העבירות המוזכרות בסעיפים א'-ג' לעיל הן העבירות המתאימות לנסיבות המתוארות שם, ייתכנו מקרים חמורים, כגון מקרים בהם בין הסנקציות שכולל כתב הסירוב נכללת גם התרת נקיטה באלימות או סנקציה חמורה אחרת, בהם יהיה נכון לשקול גם פתיחה בחקירה או העמדה לדין בעבירה של איומים, עבירה לפי סעיף 192 לחוק, או בעבירה של סחיטה באיומים, עבירה לפי סעיף 428 לחוק. כאשר נשקלת פתיחה בחקירה או העמדה לדין בעבירות אלו, הרי שככלל, ככל שכתב הסירוב כולל סנקציות העלולות לפגוע פגיעה של ממש בזכויות יסוד של מושאי כתב הסירוב, כגון: בחופש העיסוק, בזכות לחינוך או בחופש הדת והפולחן, כך הנטייה לראות במעשה עבירה של איומים או סחיטה באיומים תגדל. המבחן לקיומו של "איום" הוא על פי קנה מידה אובייקטיבי של האדם הסביר בנסיבות העניין.¹⁵

ה. עקב רגישות הנושא, החלטה לפתוח בחקירה ולהעמיד לדין בכל הנסיבות המצוינות לעיל טעונה אישור של המשנה לפרקליט המדינה (תפקידים מיוחדים), ובהיעדרו המשנה לפרקליט המדינה (פלילי). עם זאת, במידה ומוציא כתב הסירוב הינו דיין, כמשמעו בחוק הדיינים, התשט"ו-1955, יחול בעניינו סעיף 25 לחוק זה, הקובע כי פתיחה בחקירה פלילית או הגשת כתב אישום נגד דיין טעונות הסכמת היועץ המשפטי לממשלה.

ו. בכל המקרים המפורטים בסעיפים א'-ג' לעיל, ייבחן כל כתב סירוב לגופו, באופן פרטני, תוך מתן הדעת לריסון ולזהירות הנדרשים, בהם ככלל יש לנקוט בעניינים אלה, לשם קבלת החלטה אם יש עניין ציבורי בפתיחה בחקירה או בהעמדה לדין. שיקול מרכזי בהקשר זה הוא סוג ההליך בערכאות המדינה שהוצאת כתב הסירוב ביקשה למנוע (פלילי, אזרחי, מנהלי וכיוצ"ב). ככלל, כאשר מדובר בהליך משפטי אשר אינו הליך פלילי, הנטייה לפתוח בחקירה או להעמיד לדין תהא קטנה יותר מאשר במצב בו מדובר בהליך פלילי.

מעבר לכך, יש להביא בחשבון בכל מקרה ומקרה, בין היתר, גם את השיקולים הבאים:

1. במקרה שכתב הסירוב מתייחס להליך פלילי שננקט או עומד להינקט, יש להביא בחשבון את חומרת העבירה בה מדובר ואת האינטרס הציבורי הקיים בהעמדה

¹⁴ לגבי עבירה זו נקבע כי היא חלה גם על הליך שיפוט צפוי, וראו לדוגמה ע"פ 244/57 נחום מרגולין נ' מדינת ישראל, פ"ד יב 597 (1958); ע"פ 117/79 בן צבי דוד נ' מדינת ישראל, פ"ד לד(1) 135 (1979); ע"פ 236/88 איזמן נ' מדינת ישראל, פ"ד מד(3) 509 (1990).

¹⁵ ראו ע"פ 103/88 משה ליכטמן נ' מדינת ישראל פ"ד מג(3) 373, 378-379 (1989).

לדין בגינה. ככל שהעבירה חמורה יותר, והאינטרס הציבורי הקיים בהעמדה לדין בגינה רב יותר, הנטייה לפתוח בחקירה ולהעמיד לדין בגין הוצאת כתב הסירוב - תגדל.

2. חשיבות הזכויות המוגנות שכתב הסירוב מבקש לפגוע בהן (כגון: הזכות לחינוך, הזכות לחופש דת ופולחן וכיוצ"ב); חומרת הסנקציות הכלולות בכתב הסירוב; נסיבות פרסום כתב הסירוב; ועוצמת הפגיעה בזכות המוגנת. ככל שכתב הסירוב יכלול סנקציות רבות יותר, העלולות לפגוע או שפגעו בזכויות יסוד של האזרח בעוצמה רבה יותר, כך הנטייה לפתוח בחקירה ולהעמיד לדין תגדל. מנגד, ככל שכתב הסירוב אינו כולל סנקציות, הנטייה לפתוח בחקירה או להעמיד לדין תהא קטנה יותר.

3. זהות מושאי כתב הסירוב – בעל הדין, המתלונן או העד עצמם, או גם בני משפחתם והקרובים אליהם. העניין הציבורי בפתיחה בחקירה והעמדה לדין יגבר כאשר כתב הסירוב כולל קריאה להטיל סנקציות לא רק על בעל הדין, המתלונן או העד עצמם, אלא גם על בני משפחתם והקרובים אליהם. יודגש, כי העניין הציבורי בפתיחה בחקירה והעמדה לדין יגדל כאשר מושא כתב הסירוב הינו עובד ציבור, וכתב הסירוב הוצא בהקשר ישיר לעבודתו של עובד הציבור, כאמור.

4. זהות מוציא כתב הסירוב - העניין הציבורי בפתיחה בחקירה והעמדה לדין יגדל באופן משמעותי אם מוציא כתב הסירוב הוא דיין הנושא משרה שיפוטית בבית דין רבני ממלכתי, וכך הדבר ביתר שאת, אם הוציא את כתב הסירוב במסגרת כהונתו כדיין בבית דין שכזה. כן יגדל העניין הציבורי בפתיחה בחקירה והעמדה לדין אם מוציא כתב הסירוב הוא עובד ציבור, כגון רב עיר, רב שכונה, עובד מועצה דתית, עובד רשות מקומית וכיוצ"ב.

5. עוצמת הפגיעה שתגרם ממניעת הגישה לערכאות האזרחיות - העניין הציבורי בפתיחה בחקירה והעמדה לדין יגבר בהתאם לעוצמת הפגיעה שתגרם ממניעת הגישה לערכאות האזרחיות. כך למשל, אם הסעד המבוקש הוא כזה שיכול להתקבל רק בערכאה אזרחית, העניין הציבורי בסיכול מניעת האפשרות לגשת לערכאה זו – יגדל.

6. מהותו של הסכסוך שבגינו הוצא כתב הסירוב - ככל שמדובר בסכסוך פנים קהילתי, הקשור לאורחות חיייה הייחודיים של הקהילה שבית הדין אשר הוציא

את כתב הסירוב פועל בקרבה, ואיננו נוגע ישירות להפרת זכויות בסיסיות, כך יינתן משקל רב יותר לצורך בהכרה מסוימת באוטונומיה השיפוטית של הקהילה ויפחת העניין הציבורי בנקיטה בהליך פלילי.

7. משקל הסכמה שניתנה מלכתחילה להתדיין בבית הדין - העניין הציבורי בפתיחה בחקירה והעמדה לדין יקטן, אם בשלב הראשון מושא כתב הסירוב הסכים מרצונו להתדיין בבית הדין הדתי ורק בשלב מאוחר יותר חזר בו מהסכמתו - דבר שגרר הוצאת כתב סירוב.

8. כמות המקרים שבהם הוצאו כתבי סירוב על ידי בית הדין - העניין הציבורי בפתיחה בחקירה ובהעמדה לדין יגדל בהתאמה לכמות המקרים בהם הוצאו כתבי סירוב כאמור.

9. שימוש מטעה ב"סממנים שלטוניים" על גבי כתב הסירוב - העניין הציבורי בפתיחה בחקירה ובהעמדה לדין יגדל ככל שכתב הסירוב מכיל "סממנים שלטוניים"¹⁶, באופן העשוי להטעות וליצור את רושם כאילו הוצאת כתב הסירוב על ידי בית הדין הפרטי נעשית מכוח סמכות שהוענקה לו מטעם המדינה.

3. המישור המשמעותי

3.1 בתי הדין הרבניים הרשמיים

א. בבג"ץ 3269/95 כץ הנ"ל, נפסק בדעת רוב (השופטים זמיר ודורנר כנגד דעתו החולקת של השופט טל) כי אין בתי הדין הרבניים הרשמיים רשאים להוציא נגד נתבע כתב סירוב, וזאת מכוח עיקרון החוקיות:

אמנם החוק מעניק לבית דין רבני סמכות לאכוף פסק דין שנתן בגדר סמכותו. ראוי, לדוגמה, חוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין) (הוראת שעה), התשנ"ה-1995. אך אין חוק המעניק לבית דין רבני סמכות להוציא כתב סירוב, ובכלל זה להכריז על נידוי וחרם, אף לא בעניינים שבגדר סמכותו.

¹⁶ כגון הדפסת כתב הסירוב עצמו או פליירים שנועדו לפרסמו על גבי נייר רשמי של מועצה דתית, רשות מקומית, או כל רשות אחרת מרשויות המדינה; ציון או שימוש בשם רשות מרשויות המדינה; שימוש בחותמת המכילה בתוכה את השם של רשות מרשויות המדינה וכיוצא"ב. ראו בהקשר זה הנחיית היועץ המשפטי למשרד לשירותי דת מיום 28.2.2013, בעניין "איסור שימוש ב'סממנים שלטוניים' בפעולתם של בתי דין פרטיים הפועלים ליד מועצות דתיות".

ב. לפיכך, הוצאת כתב סירוב על ידי דיין, בניגוד לפסיקה זו של בית המשפט העליון, עלולה להוות עילה להגשת קובלנה לבית הדין המשמעתי לפי סעיף 21 לחוק הדיינים, התשט"ו-1955.

ג. הוצאת כתב סירוב כאמור עלולה אף להוות עילה להגשת תלונה לנציב תלונות הציבור על שופטים המוסמך לברר תלונות נגד דיינים, בהתאם לחוק נציב תלונות הציבור על שופטים, התשס"ב-2002.¹⁷

ד. השיקולים הרלוונטיים לעניין הפעלת הדין המשמעתי יהיו דומים לשיקולים שפורטו בסעיף 2(ו) לעיל, בשינויים המחויבים.

3.2 בתי דין דתיים פרטיים

א. במקרה שרב עיר, המכהן כדיין בבית דין פרטי, הוציא כתב סירוב במסגרת תפקידו כדיין בבית הדין הפרטי או ישב בהרכב של בית הדין אשר הוציא כתב סירוב; או במקרה שרב עיר עומד בראשו של בית דין פרטי המוציא כתבי סירוב, הרי שהדבר עלול להוות עילה להגשת קובלנה לבית הדין המשמעתי הפועל לפי סעיף 12א לחוק שירותי הדת היהודיים [נוסח משולב], התשל"א-1971.¹⁸ זאת, בין אם הכהונה הינה בשכר ובין אם הינה בהתנדבות.

ב. במקרה שעובד ציבור אחר, לרבות רב שכונה או נושא משרה רבנית כלשהי, המכהן כדיין בבית דין פרטי, הוציא כתב סירוב במסגרת תפקידו כדיין בבית הדין הפרטי, או ישב בהרכב של בית הדין אשר הוציא כתב סירוב; או במקרה שעובד הציבור עומד בראשו של בית דין המוציא כתבי סירוב, הדבר עלול להוות עילה להעמדתו לדין משמעתי לפי הדין המשמעתי שחל עליו (חוק שירות המדינה (משמעת), התשכ"ג-1963, חוק הרשויות המקומיות (משמעת), התשל"ח-1978 וכיוצ"ב). זאת, בין אם הכהונה הינה בשכר ובין אם הינה בהתנדבות.

ג. אף לעניין סעיפים אלו, השיקולים הרלוונטיים בהפעלת הדין המשמעתי יהיו דומים לשיקולים שפורטו בסעיף 2(ו) לעיל, בשינויים המחויבים.

¹⁷ הממשלה הודיעה כי החליטה להעביר את סמכות השר לענייני דתות שהייתה נתונה לו לפי חוק זה לשר המשפטים (י"פ 5266, כ"ז בטבת התשס"ד, 21.1.04).

¹⁸ סמכות זו הוענקה במקור לשר הדתות, אך הועברה לשר המשפטים עם פירוק משרד הדתות בשנת 2004 (י"פ 5413, כ"ג סיון התשס"ה, 30.6.2005, עמ' 3280 (סעיף 2(ב)).

4. המישור המנהלי

א. במקרה בו תתנהל חקירה פלילית בעקבות הוצאת כתב סירוב, נגד נושא משרה במוסד ציבורי נתמך או מבקש תמיכה, או במקרה שבו נושא משרה במוסד ציבורי שכזה הורשע בעבירה פלילית בעקבות הוצאת כתב סירוב, תיבחן נקיטת סנקציה מנהלית של עיכוב או קיזוז התמיכה הניתנת או המתבקשת, בהתאם לאמור בסעיף 15 להנחיית היועץ המשפטי לממשלה מספר 1.2005 בדבר "תמיכת המדינה במוסדות ציבור לפי סעיף 3א לחוק יסודות התקציב, התשמ"ה-1985", העוסק בתמיכה במוסדות ציבור שהם או נושא משרה בהם חשודים או הורשעו בפלילים, ובהתאם לשיקולים המפורטים בסעיף זה.

ב. גוף ציבורי, כגון רשות מקומית¹⁹ או מועצה דתית, לא יעמיד נכס ציבורי העומד לרשותו לשימוש של בית דין פרטי האוסר על פנייה לערכאות המדינה, או המוציא כתבי סירוב נגד הפונים לערכאות המדינה, ולא יעשה שימוש במשאביו לקידום ענייניו של בית הדין, כגון על ידי מתן חסות, פרסום, שירותי משרד ומזכירות וכיוצ"ב.

במקרה שבית דין פרטי המתנהל בתוך נכס ציבורי כאמור, ביצע אחת מן הפעולות האמורות לעיל, על הגוף הציבורי שברשותו הנכס הציבורי הרלוונטי לדרוש הפסקת פעילות זו באופן מיידי ולבחון את האפשרות להפסקת השימוש שעושה אותו בית דין בנכס, בכפוף לכל דין.

במידה ורשות מקומית לא פעלה בהתאם לאמור לעיל, על הממונה על המחוז הרלוונטי במשרד הפנים לשקול להפעיל סמכויותיו לפי סעיף 141 לפקודת העיריות [נוסח משולב], וסעיף 36 לפקודת המועצות המקומיות [נוסח משולב]. בדומה, במידה ומועצה דתית לא פעלה כאמור, על השר לשירותי דת לשקול הפעלת סמכותו לפי סעיף 10א לחוק שירותי הדת היהודיים [נוסח משולב], התשל"א-1971.

¹⁹ בהתאם להגדרתה בחוק הפרשנות, התשמ"א-1981: "רשות מקומית" – עיריה, מועצה מקומית, ועד מקומי או איגוד ערים.